

Middelen in Indië.

Opium. Van verschillende zijden werd er op gewezen, dat de opiumregie niet behoefde uit te sluiten beperking van het gebruik. Eenige leden verklaarden dat het hun leed deed, dat de Minister blijkt geen voorstander te zijn van de opiumregie, welke invoering, naar zij meenden, de bedoeling had, meester van den toestand te zijn, juist ten einde het gebruik van opium te kunnen beperken.

Ten aanzien van hetgeen de Minister in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer zegt betreffende de ordonnanciën n°. 62 en 111 van *Indisch Staatsblad* 1901, verklaarde een lid de voorkeur te geven aan oogluikende toelating boven wettiging van bestaande en voorhands niet te veranderen toestanden, wyl hij daarin zag eene sanctioneerende van het kwaad door de overheid.

Het had op verschillende leden een vreemden indruk gemaakt, dat opiumkitten uitsluitend voor vrouwen worden opgericht, en niet minder vreemd vond men, dat daarvoor een beroep werd gedaan op het zedelijkheidsbeginsel. Deze leden achtten het beter de katten voor vrouwen geheel te sluiten en te verbieden.

Ook betreunden deze leden het, dat het aantal katten werd vermeerderd en dat het gebruik van opium weder zal worden toegelaten in streken waar dat gebruik geheel verboden was.

Tin. In eene afdeeling werd de vraag gedaan of het niet voordeliger zou zijn om de tin in Indië te verkoopen in plaats van in Nederland. Van anderen kant werd het echter zeer betwijfeld of althans in den laatsten tijd de prijs bij den verhooging van Billitontin in Indië behaald, wel de pariteit te boven ging, die in verband tot de prijzen der Nederlandsche markt op het oogenblik van verkoop als grondslag kan worden aangenomen.

In één afdeeling werd gevraagd, of de Regeering bij het van inlandsche vorsten overnemen van het recht van belastingheffing, het privilege van hen, die vóór die overneming vrijdom van belasting genoten, handhaaft.

Vastgesteld 16 December 1901.

FRANSEN VAN DE PUTTE.
GODIN DE BEAUFORT.
VAN ALPHEN.
s' JACOB.
VAN ZINNICQ BERGMANN.

STAAT (1) van rechten op Manufacturen
geheven bij invoer op Java en Madura
en de Buitenbezittingen gedurende de
jaren 1871—1897.

1871 f	2 651 459	1885. f	2 215 736
1872.	3 093 591	1886.	1 962 576
1873.	2 993 034	1887.	1 987 159
1874 (2)	3 035 903	1888.	2 069 026
1875.	2 858 628	1889.	2 267 470
1876.	2 627 021	1890.	2 180 031
1877.	2 491 423	1891.	2 589 083
1878.	2 017 343	1892.	2 545 315
1879.	2 154 574	1893.	2 416 921
1880.	2 089 586	1894.	2 401 339
1881.	2 109 815	1895.	2 311 598
1882.	2 188 216	1896.	2 274 895
1883.	2 610 625	1897.	2 376 973
1884.	2 463 568		

(1) Zie bladz. 23 Lovenaan.

(2) Nieuw tarief.

EINDVERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPOORTEURS over de wetsontwerpen tot vaststelling der begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1902.

Nadat het Voorloopig Verslag der Commissie aan de Regeering was medegedeeld, is van haar ontvangen de navolgende

MEMORIE VAN ANTWOORD.

Algemeene beschouwingen.

§ 1. *Optreden van den Minister. Inhoud en toelichting der begrooting in het algemeen.* Van den aanhef van het Voorloopig Verslag, betreffende het optreden van den ondergeteekende als Minister van Koloniën en de begrooting in het algemeen, heeft hij met dankbaarheid kennisgenomen. Hij hoopt dat het hem gegeven zal zijn steeds de noodige medewerking te vinden, om veel te kunnen tot stand brengen in het belang der bevolking onzer uitgestrekte koloniën.

De vraag in hoever het optreden van Nederland in zijne Oost-Indische bezittingen als Christelijke mogendheid gevaar voor de rust en de goede gezondheid der inlandsche bevolking zou kunnen opleveren, zal naar het oordeel van den ondergeteekende eerst dan met vrucht kunnen besproken worden, indien zij in verband wordt gebracht met een te nemen maatregel of een in te voeren regeling.

Dat niet bedoeld wordt een confessioneelen stempel op het Indisch bestuur te drukken, is in de gewisselde stukken en openbare beraadslaging duidelijk verklaard.

§ 2. *Financiële toestand.* Blijkens het Voorloopig Verslag wordt ook in de Eerste Kamer de financiële toestand zeer verschillend beoordeeld. Aan een aantal leden kwam hij ernstig voor, onderscheidene leden zagen hem niet zóó duister in, andere vonden hem niet onrustbarend, terwijl er ook leden waren, die hem bevredigender achtten dan eenige jaren geleden. In algemeen zin kan de ondergeteekende op dit verschil van inzicht niet anders antwoorden dan hij gedaan heeft in zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer, waarnaar het hem — om in geene herhalingen te vervallen — geoorloofd zij te verwijzen.

Omtrent de in het Voorloopig Verslag voorkomende opmerkingen van bijzonderen aard wil hij echter gaarne zijn gevoelen mededeelen.

In de eerste plaats moet de ondergeteekende opkomen tegen de in het Voorloopig Verslag gegeven voorstelling alsof de meeste uitgaven, die verhooging vereischen, ten bate komen van de Europeanen. Dit is wel waar voor zooveel aangaat de bezoldigingen der ambtenaren van het binnenlandsch bestuur, die dan ook als het eenige voorbeeld worden genoemd. Doch deze verhoogingen worden niet toegekend alleen met het doel om ambtenaren beter te bezoldigen, maar om die ambtenaren met lust en ijver te bezielen om hun taak — bevordering der belangen van de inlandsche bevolking — des te beter te kunnen vervullen. Hoe beter men de positie der ambtenaren maakt, hoe meer kans er is goede ambtenaren te krijgen en hoe meer recht men heeft om strenge eischen te stellen.

In elk geval staat tegenover deze verhooging de veel grootere verhooging van andere uitgaven, die of uitsluitend of grootendeels direct in het belang der inlandsche bevolking zijn, zooals die voor afschaffing van heerendiensten, voor de zoutbriquetteering, de waterleiding voor Soerabaja en anderen.

De opmerking, dat van aanstelling van assistent-resident-secretarissen in de buitenbezittingen bij de voorstellen betreffende de jongste reorganisatie van het binnenlandsch bestuur niet gesproken werd, moet op een misverstand berusten, aangezien op bladz. 11 der Memorie van Toelichting betreffende de Indische begrooting voor 1899 te dezen aanzien het volgende werd medegedeeld: „Op de buitenbezittingen verschillen in dit opzicht de toestanden met die op Java en de urgentie om ook daar de gewestelijke secretarissen uit de assistent-residenten te doen benoemen is tot dusver niet gebleken. In afwachting van nadere inlichtingen, die hieromtrent van de Indische regeering gevraagd zullen worden, wordt de hierbedoelde maatregel vooralsnog niet op de buitenbezittingen toegepast.”

Eindverslag der Comm. van Rapp. over de wetsontwerpen tot vaststelling der begrooting van Ned.-Indië voor 1902. (4)

Evenmin geeft naar de meening van den ondergeteekende de toelichting betreffende het voorstel tot indienststelling van nog een zevental assistent-residenten in die bezittingen aanleiding tot de daaromtrent in het Voorloopig Verslag gemaakte opmerkingen. Zeker bevordert de maatregel de belangen van het personeel, dat thans te lang in ondergeschikte rangen blijft dienen. Maar het is ook in het belang van de bevolking en de betere uitoefening van gezag of bestuur dat de ambtenaren, die in een gewest geplaatst zijn, met opgewektheid dienen, ook omdat zij — en dit zou niet door periodieke traktementsverhoogen zijn weg te nemen — eerst na zeer langen tijd een hooger rang kunnen bereiken, een rang die elders voor bestuursambtenaren, gelijk zij, zooveel eerder is weggelegd.

De hierbedoelde maatregel is dan ook volstrekt geen unicum zelfs niet indien het belang der bevolking er volstrekt niet bij betrokken was, want zeer zeker is het geen zeldzaamheid dat de vooruitzichten van ambtenaren, die een moeilijken en gewichtigen werkkring hebben, uitsluitend in hun belang worden verbeterd.

De opmerking dat de verhooging van den post tot aanmoediging van de paarden- en veeteelt moet dienen om particulieren aan betere paarden te helpen, komt niet gegrond voor, tenzij men onder de uitdrukking „particulieren” (gelijk in de toelichting onder het woord „ingezetenen”) iets anders verstaat dan de bevolking in het algemeen, en wel in de eerste plaats de inlandsche bevolking. Het zal toch in de eerste plaats aan haar ten goede komen, wanneer de Staat de teelt van inheemsche paarden meer dan tot nog toe het geval was aanmoedigt.

Naar aanleiding van de vraag, welke vermeerdering van inkomsten tegenover de verhoogen van uitgaven gesteld wordt, meent hij evenals in zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer te mogen wijzen op de stijging der gewone ontvangsten, zooals die blijkt uit het staatje, voorkomende op bladz. 3 der Memorie van Toelichting. Uit de in dat staatje voorkomende cijfers is op bladz. 4 der zoeven genoemde Memorie van Antwoord aangetoond dat verdere versterking der gewone middelen op dit oogenblik niet noodig is te achten.

Uit die cijfers volgt tevens dat al de uitgaven, die reeds gedurende tal van jaren aan spoorwegen, irrigatie- en andere werken, welke de draagkracht van Indië verhoogen, besteed zijn, hare rente in den vorm van hoogere ontvangsten beginnen af te werpen en het eenige middel om de stijging van ontvangsten te doen voortduren is dan ook daarin gelegen, dat met den aanleg van zulke werken worde voortgegaan. Er is alzoo geen aanleiding om te dien aanzien te gewagen van toekomstmuziek, te minder nu weder uit deze begrooting blijkt, dat het vele geld, hetwelk voor zulke werken noodig is, slechts voor een gedeelte uit geleend geld zal behoeven gevonden te worden. De rente en aflossing van de daarvoor te sluiten leening zal dan ook zonder eenigen twijfel evenzeer gevonden worden uit de stijgende ontvangsten, als zulks tot nog toe met de beide leeningen ten behoeve van Indië het geval is geweest.

De omstandigheid, dat voortaan niet onaanzienlijke inkomsten zouden gederfd moeten worden ten gevolge van de afschaffing van de uitvoerrechten op koffie en indigo, schijnt bij onderscheidene leden eenige bezorgdheid te hebben gewekt in verband met het tekort op deze begrooting. Hierbij heeft men uit het oog verloren dat de opbrengst van die uitvoerrechten, door den ongunstigen toestand waarin die beide cultures zich bevinden, sterk dalende is en dat de afschaffing van die rechten noodzakelijk is om het voortbestaan der cultures, waarbij de belangen van de inlandsche bevolking en ook zijdelings die van de schatkist betrokken zijn, te vergemakkelijken, en voorts dat tegenover het derven van de uitvoerrechten op koffie en indigo kan gewezen worden op de stijgende inkomsten, die van de uitbreiding van het tolgebied te verwachten zijn.

De in eene afdeeling uitgesproken meening, dat de tekorten op de Indische rekeningen op de schouders der belasting-schuldigen in het moederland drukken, is terecht weersproken door hen, die daarop antwoordden, dat de uitgaven die Nederland voor Indië doet, door Indië worden terugbetaald. Deze terugbetaling geldt echter alleen de uitgaven, die Nederland doet in den vorm van voorschotten, die telken jare op de Indische

begrooting voorkomen. Er zijn echter nog een aantal uitgaven, die Nederland doet enkel en alleen als Koloniale mogendheid en die niet door Indië worden terugbetaald.

Maar al zou Nederland in een of anderen zin steun verleen, dan nog zou men hieruit niet de gevolgtrekking mogen maken dat zulks een druk zou zijn voor de Nederlandsche belasting-schuldigen, daar niet buiten rekening moge gelaten worden de zeer belangrijke directe en indirecte baten welke Nederland uit Indië trekt en waarop terecht in het Voorloopig Verslag werd gewezen. Niet alleen worden de daar genoemde bedragen in Nederland verteerd, maar ook de directe en indirecte belastingen worden er belangrijk door gebaat.

De ondergeteekende meent echter dat zoowel het belang van Indië als dat van Nederland eischen dat elk der beide deelen van het Rijk in de kosten zijner eigen huishouding voorziet. En werden uitgaven ten behoeve van Indië rechtstreeks door Nederland gedragen, dan zou men de deur openzetten voor de mogelijkheid om eventuele overschotten van Indië weder ten bate van Nederland aan te wenden, wat zeer zeker ongewenscht zou wezen.

Volgens het Voorloopig Verslag was het voor die leden, die den financieelen toestand meer bevredigend achtten dan eenige jaren geleden, de vraag of de oorzaken daarvan wel kunnen geacht worden van blijvenden of slechts van voorbijgaanden aard te zijn. De ondergeteekende erkent dat de mogelijkheid niet is uitgesloten dat niet alle middelen — bepaaldelijk die uit de tinproductie — blijven vloeien als thans, en dat dan ook voortdurend moet gestreefd worden naar meerdere ontwikkeling, ten einde zoo min mogelijk afhankelijk te zijn van enkele producten, doch hij ziet niet in dat de bevredigende toestand der Indische financiën op dit oogenblik in verband staat met den ongunstigen toestand van de suiker.

Zooals de ondergeteekende reeds te kennen gaf in zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer komt het ook hem verkieselijk voor de beschouwingen over de zoogenaamde „eereschuld” te verdagen tot de eventuele behandeling van het wetsontwerp tot wijziging van de Indische Comptabiliteitswet.

Afgescheiden van de vraag of het wenschelijk zou zijn in-middels een gedeelte van rente en aflossing van de bekende leening van 1883 voor rekening van Nederland te nemen, zou dat thans niet mogelijk zijn met het oog op de bepalingen der wet waarbij die leening werd goedgekeurd. En er zou toch aan eene wijziging van deze wet niet te denken zijn, zoolang niet eene principieele beslissing genomen is over het vraagstuk, waaraan het aanhangige wetsontwerp tot wijziging van de Indische Comptabiliteitswet beoogt eene oplossing te geven.

§ 3. *Economische toestand.* Omtrent de redenen, die er toe hebben geleid, dat reeds door den Minister BERGMA is afgezien van het denkbeeld om periodiek, b. v. om de vijf jaren, door de gewestelijke bestuurders overzichten te doen samenstellen betreffende den economischen toestand in hun ressort, als vervolg op die, welke voor het meerendeel gepubliceerd werden bij het Koloniaal Verslag van 1892, meent de ondergeteekende te mogen verwijzen naar hetgeen dienaangaande door zijn ambtsvoorganger aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd medege-deeld op bladz. 2 der onder n°. 54 van de stukken der zitting 1899—1900 gedrukte Nota naar aanleiding van het rapport der commissie belast geweest met het onderzoek van het Koloniaal Verslag van 1898.

De ondergeteekende betwijfelt of vijfjarige overzichten der verschillende gewestelijke bestuurders de Regeering en de Staten-Generaal beter op de hoogte zouden houden van den economischen toestand der inlandsche bevolking dan de vele mededeelingen, die nu reeds dienaangaande in het jaarlijksche Koloniaal Verslag voorkomen en ontleend zijn aan de rapporten van diezelfde bestuurders. In geen geval zouden zij het thans in te stellen onderzoek naar de oorzaken van de mindere welvaart der inlandsche bevolking en de maatregelen tot verbetering van die welvaart onnoodig hebben gemaakt. In afwachting van dat onderzoek meent de ondergeteekende zich te mogen onthouden van eene bespreking der in het Voorloopig Verslag aangegeven oorzaken.

De opmerking dat sommige leden van een dergelijk onderzoek door eene commissie weinig resultaat verwachtten, schijnt op eene misvatting te berusten, daar de ondergeteekende er niet van heeft gesproken dat het aan eene commissie zou worden opgedragen. De wijze waarop het onderzoek zal worden gehouden, zal nog een punt van overleg met den Gouverneur-Generaal uitmaken.

De ondergeteekende is van meening dat eene verstandig geleide emigratie naar Suriname, naar de buitenbezittingen of zelfs naar weinig bevolkte streken van Java, gunstig kan werken ter bevordering van de welvaart der inlandsche bevolking van Java in het algemeen. Hij moet doen opmerken, dat nog niet zoo zeker — als in het Voorloopig Verslag gedaan wordt — kan worden gesproken van het niet slagen der verhuizing van Bagelen naar het zuiden der Preanger. Uit de Koloniale Verslagen blijkt dat de Javaansche nederzetting in Zuid-Soekapoera (Preanger regentschappen) in 1890 ruim 900 zielen telde; tot 1894 nam het zielental af; in dat jaar bedroeg het 400, doch van toen af is het steeds stijgende geweest en wel tot 827 in 1900, terwijl over de nederzetting zelve gunstig wordt gerapporteerd.

Met betrekking tot hetgeen in het Voorloopig Verslag is gezegd over het belang van verbetering der rijstcultuur ten einde hogere productie te verkrijgen, waarvoor — zooals terecht in herinnering wordt gebracht — de betreunde adviseur-honoraire HOLLE zich bijzonder interesseerde, kan worden aangeteekend, dat de Regeering bij voortdurende hare aandacht op deze gewichtige zaak gevestigd houdt. Zij verwacht in dit opzicht veel goeds van de proefnemingen met demonstratievelden, welke in den loop van 1900 op een achttal plaatsen van Java zijn aangelegd en waarvan de aanvankelijke resultaten gunstig zijn, zooals blijkt uit het onlangs verschenen, ter landsdrukkerij te Batavia gedrukte „verslag omtrent den staat van 's lands plantentuin te Buitenzorg over het jaar 1900”, bladz. 145 t/m 164.

Deze proefnemingen hebben plaats onder de opperleiding van den directeur der in Indië op dit gebied de taak van een proefstation vervullende inrichting en daarbij zal uit den aard der zaak gelegenheid bestaan om de in het Voorloopig Verslag ter sprake gebrachte quaestie betreffende het gebruik van kunstmest in de praktijk onder de oogen te zien. Intusschen kaner reeds op worden gewezen, dat op het demonstratieveld te Gombong het gunstig effect werd veroemd van hoornmest, afkomstig als bijproduct van de kammenmakerijen in de nabijheid (zie bladz. 151 van het aangehaalde verslag).

Hoewel het den ondergeteekende zeer zou verheugen indien de meening van andere leden, dat in het algemeen wel eenige overdrijving in de ongunstige beoordeeling van den tegenwoordigen economischen toestand der inlandsche bevolking, juist bleek te zijn, kan hij niet toegeven dat de juistheid blijkt uit de door hen of door de Commissie van Rapporteurs geleverde cijfers betreffende den invoer van manufacturen. Wanneer men de toeneming der bevolking van Java en Madura in rekening brengt — zij bedroeg in 1872 16 891 000 en in 1896 25 697 000 zielen — dan zouden, ware de welvaart dezelfde gebleven, de invoeren van manufacturen op dit oogenblik heel andere cijfers moeten bedragen. Nu geeft de ondergeteekende gaarne toe, dat de invoer van manufacturen niet uitsluitend de maatstaf is, waarnaar de welvaart der bevolking van Java en Madura is te beoordeelen, doch hij is ook alleen als bijkomende omstandigheid aangevoerd ter bevestiging van de berichten, welke aanhoudend over de mindere welvaart der bevolking bekend worden.

Het gevoelen van enkele leden, dat de economische toestanden in Indië te veel gezien worden uit een theoretisch en wetenschappelijk oogpunt, kan de ondergeteekende niet deelen. Werden zij niet beschouwd in verband met den aard, de gewoonten en de levenswijze der bevolking, dan zouden er heel wat hogere eischen gesteld worden en zeker niet voor een deel worden afgegaan op de hoeveelheid ingevoerde manufacturen.

Evenmin gelooft de ondergeteekende dat de economische toestand slechter zal worden door de bevolking aan meer behoeften te gewinnen. Zij kan zich niet aan meer behoeften gewinnen, wanneer zij niet bij voortdurende in staat is om door eigen middelen in die grootere behoeften te voorzien en daaruit blijkt

dan ook dat eerst de welvaart moet zijn toegenomen voordat er van gewinnen aan meer behoeften sprake kan zijn.

§ 4. *Kerk en zending.* De uitdrukking „Kerk en zending” bedoelde in een korte formule uit te spreken, dat het Gouvernement geen onderscheid wenscht te maken tusschen missionairen arbeid welke van kerken en dien welke van zendingsverenigingen uitgaat, en dat voor het overige, bij de propaganda voor de Christelijke religie, het onderscheid tusschen een zendingsstation en een als vrucht der missie gevestigde kerkelijke gemeente onder de inlanders, niet in aanmerking kwam.

Ook naar het gevoelen van den ondergeteekende zal naar vrijmaking van de Protestantsche kerken in Indië, op den voet van de vrijheid nu reeds door de Roomsche-Katholieke kerk genoten, te streven zijn. Hij vertrouwt alsnog dat het tegenwoordig kerkbestuur in Nederlandsch-Indië hiertoe zal medewerken, doch zou, bleek hij zich hierin vergist te hebben, voor een poging tot wijziging van art. 122 van het Regeeringsreglement niet terugdeinzen.

Niet alleen waar steun wordt verleend voor onderwijs, maar ook voor verpleging van zieken en opleiding voor handwerk en wat daarmede in verband staat, wordt de regeeringstaak verlicht. Zoo ook wanneer steun wordt verleend ten behoeve van de personen bedoeld in het Koninklijk besluit van 28 Mei 1889 (*Indisch Staatsblad* n°. 170) gewijzigd bij Koninklijk besluit van 22 April 1901 (*Indisch Staatsblad* n°. 255).

De ondergeteekende herinnert er aan hoe hij heeft medegedeeld dat het ook hem niet wenschelijk voorkomt bedoelde personen tot ambtenaren te maken. Daar niet alleen genootschappen, verenigingen en maatschappijen dergelijke personen kunnen beschikbaar stellen, maar ook kerken, is er geen reden om de kerk achter te stellen bij maatschappijen.

Art. 123 van het Regeeringsreglement. De eerbiediging van de godsdienstige instellingen der inlandsche bevolking kan nooit anders beteekenen, dan dat het Gouvernement haar recht eerbiedigt om zelve te beslissen, welken godsdienst zij belijden wil en in welken eeredienst zij heil zoekt. Eerbiediging alzoo van volkomen gewetensvrijheid en evenzoo van eeredienst voor zover deze laatste niet met de wettelijke bepalingen in strijd geraakt. Juist dit echter sluit in zich, dat ook de inlandsche bevolking het Christelijk standpunt van de Regeering uit Nederland heeft te eerbiedigen, een standpunt waarbij de ondergeteekende steeds op den voorgrond plaatste, dat het Gouvernement zelf geen propaganda moet drijven.

Hierin nu ligt wederom opgesloten, dat het Gouvernement niet zelf het gebied onder verschillende missiën verdeelen kan. Hierin toch zou zich reeds confessionneele voorkeur uitspreken. Hoe gewenscht het dan ook zij dat de onderscheidene missiën het veld onder zich verdeelen, en hoe ook de Regeering haar hierbij behulpzaam zal willen zijn, met dwang opgelegd kan die verdeling niet worden.

Artikel 123 kan naar de meening van den ondergeteekende geen andere bedoeling hebben dan om en preventief en repressief te waken, dat de missie geen gevaar voor rust en ordeverstoring oplevert. Of artikel 123 wijziging behoeft, is bij den ondergeteekende in overweging.

Toepassing van art. 123. Dat handhaving van orde en rust de gedragslijn der Regeering behoort te bepalen blijkt ook uit de geschiedenis der bepaling, o. a. uit de Memorie van Toelichting van het bij Koninklijke boodschap van 15 December 1853 aangeboden ontwerp van een Regeeringsreglement (Keuchenius, II bladz. 310–312) waar men leest dat zorg voor rust en orde in de eerste plaats moet worden beschouwd als een voorwaarde voor beschaving en ontwikkeling; dat „daar waar talrijke Mohammedaansche bevolkingen met al hare elementen van fanatisme en tegenstand de meerderheid uitmaken, de Regeering gemeend (heeft) preventief te moeten handelen”; dat „overal waar de verkondiging van het Christendom de rust niet bedreigt, de Regeering den vrijen loop gelaten (heeft) aan de prediking van

het Evangelie" en dat strenge onzijdigheid wordt betracht, „overal vergunning tot prediking (wordt gegeven) waar de rust daardoor niet wordt in gevaar gebracht, overal streng toezicht (wordt uitgeoefend) waar dat gevaar aanwezig is."

Blijkt uit het bovenstaande afdoende dat uit de geschiedenis van het artikel volgt dat 1°. zorg voor orde en rust op den voorgrond behoort te staan, en 2°. onzijdigheid tegenover de verschillende Christelijke gezindten door de Regeering behoort te worden betracht, tevens blijkt daaruit dat de ondergeteekende niets te veel heeft gezegd door te beweren dat de Gouverneur-Generaal „de vergunning niet zou kunnen weigeren, wanneer hij geen verstoring van orde en rust verwacht". Aan deze gedragslijn moet de ondergeteekende vasthouden, en met dien gedachtengang is niet overeen te brengen de meening dat het optreden van Katholieke en Protestantsche zendelingen in dezelfde streek, als zoodanig en om die reden, behoort te worden geweerd. Is er vrees voor verstoring van rust en orde, dan verandert de zaak van aanzien.

Waarom de toelating van twee inlandsche hulpzendingen werd ingetrokken (bladz. 80 van het Koloniaal Verslag van 1900) is den ondergeteekende niet met omstandige opgave van redenen medegedeeld. In de betrekkelijke besluiten wordt verwezen naar een besluit van 13 Juni 1876 n°. 71 en het *Bijblad op het Staatsblad* n°. 4225. In dat besluit wordt sub „ten tweede" aangeteekend „dat bij voortduring elke beschikking op een verzoek om toelating als zending of Christen-leeraar onder de inheemsche bevolking van Nederlandsch-Indië zal worden voorafgegaan door een nauwgezet onderzoek of pogingen om de Christelijke leer onder de inlanders te verspreiden in de streek, waarvoor de toelating is verzocht, niet gevaarlijk kunnen zijn voor de orde en rust en dat van den uitslag van dat onderzoek de toelating en de zoo noodig daaraan te verbinden voorwaarden afhankelijk zullen zijn."

Beide betrokkenen waren werkzaam in Noord-Halmahera (Ternate en onderhoorigheden).

Bij den ondergeteekende bestaat er in beginsel geen bezwaar tegen om het bezoeken, door hoofden der kerk, van de Katholieken in de Minahassa toe te staan, en evenmin om aldaar geestelijke zusters toe te laten tot het geven van onderwijs. Doch daarmede zij niet gezegd dat iets dergelijks onder alle omstandigheden behoort te worden toegestaan. Veel hangt in dit opzicht af van plaatselijke toestanden, en het behoeft geen betoog dat die beter gekend en beoordeeld kunnen worden door de plaatselijke autoriteit en den Landvoogd, dan door den Minister.

§ 5. *Uitbreiding van gezag.* Zooals terecht in het Voorloopig Verslag als slotsom der gedachtenwisseling over dit onderwerp werd medegedeeld, is uitbreiding van gezag en van uitoefening van bestuur soms onvermijdelijk. Dat daarbij echter met matiging en voorzichtigheid moet worden tewerk gegaan, is ook de meening van den ondergeteekende. Dat de Indische regeering blijk zou geven van eene bedenkelijke „neiging tot bestuursuitbreiding" is den ondergeteekende niet gebleken, want waar het tot dusver tot bestuursuitbreiding kwam, vloeide dit voort niet uit neiging of zucht tot zoodanige uitbreiding, maar uit de noodzakelijkheid om aan ongewenschte toestanden een einde te maken of rooftochten tegen te gaan, zooals reeds uitdrukkelijk op bladz. 1 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der andere Kamer werd gezegd. De vraag, of het niet mogelijk zou zijn geweest ten aanzien van Djambi nog te temporiseeren, en dit met het oog op den hoogen leeftijd van den invloedrijken ex-Sultan Taha, zou de ondergeteekende niet gaarne bevestigend beantwoorden, nu men staat voor zulk een diep verval als waarin het Djambische rijk is gebleken te verkeeren.

Bovendien werd, zooals reeds breedvoerig is uiteengezet op bladz. 12 t/m 17 van de voormelde Memorie, het nemen van ingrijpende maatregelen onvermijdelijk, toen de laatste Sultan was afgetreden en al onze pogingen tot samenstelling van een krachtig inlandsch bestuur afstuiten op den onwil van de betrokken grooten om daartoe mede te werken.

De lof, die in het Voorloopig Verslag is gebracht aan het optreden en de aanvoering van de troepen in Djambi en waar-

bij de ondergeteekende zich gaarne aansluit, zal in Indië zeker met voldoening worden vernomen.

Geheel instemmende met de waardeerende woorden, die in het Voorloopig Verslag aan generaal VAN HEUTSZ, aan dr. SNOECK HURGRONJE en aan majoor VAN DAALEN worden gewijd, doet de ondergeteekende, ter voldoening aan het desbetreffend verzoek, hieronder volgen het weinige dat hem nog bekend is omtrent den tocht dien de laatstbedoelde hoofdofficier, met eene divisie marechaussee, van de Noordkust uit door de Gajoelanden heeft gedaan, ten slotte in Meulaboh op de Westkust uitkomende.

Tot den tocht werd besloten, nadat, gedurende een bezoek dat van 7—14 September door generaal VAN HEUTSZ, dr. SNOECK HURGRONJE en den gewestelijken militair commandant aan het landschap Peusangan gebracht, de zekerheid was verkregen, dat de pretendent-sultan met gevolg naar de Laut Tawar in de Gajoelanden was gevlucht. Den 29sten October nu zond de majoor VAN DAALEN uit Takengan in de Gajoelanden aan den Gouverneur van Atjeh het navolgende bericht, dat door den Gouverneur-Generaal is openbaar gemaakt in de *Javasche Courant* van 12 November 11.

„Gedurende (den) tocht (werd de) pretendent-sultan 2maal door mij verrast, (de) eerste maal te Takengan 's nachts, waarbij (de) vijand 18 dooden in onze handen liet. Vervolgens over Nosar, Bintang en Seroelo, (naar) Linggo er van hier over Kerelang en Oneng naar Isa. Hier niets aantreffende, (werd) een colonne onder luitenant BOREEL terug gezonden over Oneng naar Linggo, (en ging) ik zelf met eene colonne over Pegaseng, Lintang en Bobasan naar Penaron. Hier 's nachts Gajoes gearresteerd, die berichtten dat pretendent in Lengang bij Oneng was. (Daarop) naar Lengang aldaar den pretendent verrast. (De) vijand (liet) 19 dooden, 5 gewonden, 2 geweren model 1895 en vele andere wapens met eenige preciosa en vele brieven van (den) pretendent in onze handen. Onder (de) gesneuvelden zijn herkend NJA MAMAT PEUREULA, TOEKOE KEDJOEROEAN DI KROENGKALA (LHONG) ASA BALE, oom van NJA MAMAT, en TEUNGKOE hadji Aroen van Aloerke-tapang (Samalanga), (terwijl) nog 3 voorname hoofden niet (zijn) herkend. Van Lengang (werd de tocht) vervolgd over Lontor, Genteng, (naar) Isa (en vandaar) terug naar Lengang (waarbij) niets werd aangetroffen. In Lengang (werd) vernomen dat (de) pretendent over Oembang teruggekeerd is naar Laut Tawar met vrouwen, voornemens (zijnde) terug te gaan naar Beroeksa of Pameue. In Oneng drie brigaden (van de colonne) BOREEL aangetroffen om rijst te stampen, omdat in Linggo gebrek aan padi is. Onmiddellijk een dezer brigades naar Linggo (teruggezonden) met schriftelijk bevel aan (de) rest (der) colonne Boreel om te verzamelen op Oneng. Van hier in twee colonnes naar het meer te Takengan; colonne Boreel met grooten trein over Isa en Pegaseng, ikzelf over Ombang en Bintang en de beide oevers van het meer. Aankomst van beide colonnes te Takengan op 28 October. Van (den) pretendent nog niets bekend. Tot aanvulling (van den) rijstvoorraad 4 brigades teruggezonden naar Pante Lhong met gewonden en zieken. Ik blijf met (de) rest (der) colonne (den) pretendent zoeken. (De) voorraad zout en gezouten visch geraakt uitgeput. Het geheele verlies (van den) vijand (is) 56 dooden, 5 gewonden. Onzerzijds sneuvelde een dwangarbeider en werden niet levensgevaarlijk gewond een Amboineesch sergant, twee Amboineesche en vier inlandsche marechaussees en een dwangarbeider. Geheele Gajoe-bevolking was en blijft vijandig gezind, overal wordt (de) colonne beschoten. Slechts meldden zich in den laatsten tijd hadji TJEG BOBOSAN, hadji ILANG van Pegaseng (1) PANGHOLOE TOEKOE van Kenawat en eenige lieden van Takengan."

In dit telegram wordt niet bepaald vermeld dat Gajoes zijn gevallen, maar met het oog op hetgeen over de vijandige gezindheid der bevolking wordt gezegd, is het zeker niet onwaarschijnlijk dat Gajoes zich bij de omgeving van den pretendent sultan hebben aangesloten en zodoende mede in het gedrang zijn gekomen. (2)

(1) In het hier te lande ontvangen afschrift van het uit Kotta-Radja ontvangen telegram staat beide malen voor hadji: radja.

(2) Even vóór het afdrukken dezer Memorie is nog uit Indië ontvangen een afschrift van het volgende, den 24sten uit Kotta-Radja aan den Gouverneur-Generaal verzonden en in de *Javasche Courant* van 26 November openbaar gemaakte telegram.

Majoor VAN DAALEN berichtte uit Meulaboh dat zijn colonne 22 dezer aldaar

Het is den ondergeteekende niet mogen gelukken de bevestiging te vinden van hetgeen in het Voorloopig Verslag wordt gezegd, dat namelijk de Regeering bij herhaling de verzekering zou hebben gegeven, dat zij zich zou onthouden van in de Gajoe en Allaslanden door te dringen, veel meer nog van offensief tegen de bevolking dier streken op te treden.

Toen in de vergadering van de Eerste Kamer van 17 September 1896 (*Handelingen* 1896/1897 bladz. 15), ook doelende op de Gajoe- en Allaslanden, aan den Minister BERGSMAN de vraag werd voorgelegd: „Wilt gij een continent veroveren”, heeft die bewindsman (bladz. 16) zich gehaast op het verschil te wijzen tusschen veroveren en het toonen, als dit noodig is, van onze kracht aan de bevolking.

Toen den Minister CREMER in de vergadering van de Tweede Kamer van 17 November 1897 een soortgelijke vraag werd gedaan, antwoordde die bewindsman (*Handelingen* 1897/1898 bladz. 150):

„Wil men nu geheel Atjeh veroveren, vraagt men mij. Ik antwoord daarop: neen. Het binnenland van Atjeh is onbekend. Er zijn hoegenaamd geen bewijzen dat strijders van daar zich voegen bij de Atjehsche benden. Het zal dus volmaakt onnoodig zijn om daarheen te trekken. Wanneer wij de kust beheerschen zal vanzelf het achterland onder onzen invloed komen”.

En toen in het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer over de Indische begrooting voor 1900 (bladz. 5) werd gezegd:

„Verder te willen gaan moest noodwendig voeren tot verovering van het geheele land, en inderdaad heeft men zich thans niet meer kunnen vergenoegen met Groot-Atjeh, maar is men ook in de onderhoorigheden en zelfs in de Gajoe-landen ingedrongen”, werd hierop door den Minister van Koloniën (Memorie van Antwoord, bladz. 6) geantwoord met de opmerking, dat het laatste optreden in de kustlandschappen niet verovering ten doel had.

Diezelfde verzekering kan de ondergeteekende ook nu nog geven: het doordringen in de Gajoe-landen heeft geen verovering dier landstreken ten doel. Maar de verhouding tot de Gajoe-landen is niet dezelfde meer als vroeger. Waren er in 1897 nog geen bewijzen dat strijders van daar zich voegden bij de Atjehsche benden, sedert de leiders van het verzet in Atjeh, steeds verder teruggedrongen, naar de Gajoe-landen uitweken, is de toestand gewijzigd. Niet enkel vonden de vijandige bendehoofden daar een schuilplaats, maar op bladz. 12 van het Koloniaal Verslag van 1901 wordt aangegeven, hoe in het vorige jaar de bekende TEUNGKOE TAPA met een bende Gajoes een inval deed in de Pasé-streek (waarbij die TEUNGKOE en 20 Gajoes het leven lieten) en nog in Augustus j.l. had in het landschap Simpang Anas een gevecht plaats met eene bende Gajoes onder aanvoering van een Atjeher. Waar deze feiten zich voorgedaan hebben, is ons doordringen in de Gajoe-landen, om daar de Atjehsche hoofden onschadelijk te maken die de Gajoes tot vijandelijkheden op ons gebied aanzetten, gerechtvaardigd. Dat wij daarbij ons niet vijandig willen stellen tegenover die landen, heeft de ondergeteekende nog in de Tweede Kamer op 21 November j.l. (*Handelingen* 1901—1902 blz. 120) uitdrukkelijk gezegd.

Aangezien het doordringen in de binnenlanden van Noord-Sumatra, daar het geen verovering bedoelt en slechts dienen moet tot bestendiging van de eerst in Groot-Atjeh en daarna in de kustlandschappen afgedwongen rust, in het stelsel past

waarmede het Opperbestuur zich in 1897 verenigd heeft, kan niet gesproken worden van eene stoute wending in de voorgeschreven politiek.

De noodzakelijkheid om het stroopen en moorden door onze onderdanen op vreemd gebied tegen te gaan, maakt inderdaad de vestiging van een bestuurspost op de zuidkust van Nieuw-Guinea onvermijdelijk.

§ 6. *Koeliebehandeling, ook in verband met de overbevolking van Java.* Ook de ondergeteekende is geheel doordrongen van de hooge belangrijkheid van het vraagstuk der emigratie voor onze overzeesche bezittingen en koloniën, en van de wenschelijkheid om voor de steeds toenemende bevolking van Java een uitweg te zoeken. Op het vestigen van een blijvende bevolking moet bij de emigratie zeker het oog gericht blijven.

Of het in verband met het bovenstaande aanbeveling zou verdienen emigratie van Javaansche contract-koelies naar Banka te bevorderen (te meer omdat zulke koelies ook in toenemend aantal bij de Ombilienkolen-ontginning werkzaam zijn), meent de ondergeteekende echter op grond van de geraadpleegde adviseurs vooralsnog te moeten betwijfelen.

Van eene tewerkstelling op Banka van Javanen gezamenlijk met Chinezen, meent de resident dat het ergste te vreezen is, terwijl voor hunne afzonderlijke tewerkstelling geen gelegenheid bestaat, daar de Javanen in ieder onderdeel onervaren en onbedreven zijn. Hij vreest dat Javanen en Madureezen wegens hun materiele behoeften, — die op Banka on vervuld zouden blijven, — zich daar erg ongelukkig zouden gevoelen. Het werk bij de ontginningen is voor hen te zwaar, evenals voor den Bankanees, die in fysieke kracht niet onderdoet voor den Javanen.

Van de invoering van in Indië inheemsch werkvolk verwachtte hij eene verhooging van den loonstandaard met gelijktijdige verlaging van het peil van den geleverden arbeid en voorzag daarvan, — in overeenstemming met het personeel van het mijnwezen — niets goeds. Zelfs het nemen van een proef wordt door hem ontraden, namelijk om inlandsche contractanten, aanvankelijk onder leiding van chineesche mijn- en werkhoofden, en later onder hoofden van hun eigen landaard, in een of meer tinontginningen, op zoo groot mogelijken afstand van Chinezen, te werk te stellen. In tegenstelling met den Chinees, is het begrip van geldelijk beheer en administratie bij den inlander zeer gebrekkig en voor anderen niet genoegzaam vertrouwd. Eigen beheer van het Gouvernement zou voor dergelijke Javaansche ontginningen dus noodzakelijk zijn en dit zou, bij uitbreiding van de ontginningen, een heirleger van Europeesche beambten noodzakelijk maken, bijv. voor de sectie Pangkalpinang-Soengeislan alleen (volgens schatting van den sectie-ingenieur te Pangkalpinang) van pl.m. 80 man, waar alles nu wordt afgedaan met 2 contrôle-opzichters en elke mijn thans de geheele administratie zelf nauwkeuring voert. Het gewonnen tin zou den lande ten minste de helft meer kosten en de chineesche arbeiders zouden — daar men den inlander meer dan hun zou moeten betalen — met den tegenwoordigen loonstandaard niet meer tevreden zijn.

Was het mogelijk het beginsel om op Banka de chineesche arbeiders door inlandsche te vervangen, in praktijk te brengen — wat het geval niet is — dan zouden de chineesche allengs verdwijnen. Niet alleen zouden van iets dergelijks de geschetste nadeelen voor de schatkist het gevolg zijn, maar bovendien zou een schromelijke onbillijkheid worden begaan tegenover de van ouder tot ouder op Banka gevestigde, zoo goed als inheemsch geworden arbeiders, aan wier erkende superioriteit in werkkraft, ondernemingsgeest en intelligentie, voor een goed deel de schoone resultaten van de gouvernementstinning te danken zijn. Een onherstelbaar nadeel zou door de schatkist ook daarom worden geleden, omdat de tegenwoordige geheel voor eigen risico werkende ontginningen der 2de klasse dan zouden moeten verdwijnen en daarvoor — omdat de aard van de ertsafzetting zulks niet toelaat — geen ontginningen 1ste klasse in de plaats zouden kunnen komen.

De 2de klasse ontginningen ontginnen toch slechts kleine plaatselijke ertsafzettingen op nog ongeboord terrein, die over geheel Banka verspreid liggen, of grootere arme terreinen, waardoor, gebrek aan water, slechts een ontginning op kleine

was aangekomen. Te Takengan waren geen berichten omtrent den pretendent-sultan ontvangen. De colonne was daarom over Tjelala naar Beutong gemarcheerd om TJOET NJA DIN te verrassen. Deze was echter gewaarschuwd. Beutong werd verlaten bevonden. Aldaar werd zes dagen verbleven om te patrouilleren en te fourageeren, daarna keerde de colonne terug over Si Koejong en Kila naar Paja Oedeung. Bij Blang Panjang aan Kroeeng Seunagan ontstond een gevecht, waarbij de vijand tien dooden en een Beaumont geweer en andere wapens in onze handen liet. Onder de gesneuvelden bevond zich vermoedelijk TOEKOE TANDI. De colonne marcheerte vervolgens via Peureumeue naar Meulaboh. De vijand liet in het geheel 45 dooden met hunne wapens in onze handen. Onzerzijds werden niet levensgevaarlijk gewond twee marechaussees en twee dwangarbeiders. Volgens geruchten uit Boven Seunagan zou de pretendent-sultan bij Lengang gesneuveld zijn; dit bericht vereischt evenwel nadere bevestiging.

De meeste plaatsnamen in de beide telegrammen genoemd, worden aangetroffen op de „Overzichtskaart van Atjeh en Onderhoorigheden”, schaal 1: 500 000, uitgaaf 1901, die in het bezit is van de leden der Staten-Generaal. Blang Pandjang ligt in de bovenlanden van het landschap Seunagan ter Westkust van Atjeh.

Eindverslag der Comm. van Rapp. over de wetsontwerpen tot vaststelling der begroting van Ned.-Indië voor 1902. (4)

schaal mogelijk is. Welke geldelijke belangen hiermede gemoeid zijn, moge worden afgeleid uit het feit dat die kleine mijntjes — die aan mijnbouwkundig onderzoek niets en aan toezicht van het mijnwezen bijna niets kosten — in het afgelopen exploitatie jaar \pm 24 000 pikols hebben opgebracht.

Dat een javaansch werkman als ondernemer eene ontginning 2de klasse zou kunnen beginnen, acht de resident *ondenkbaar*, omdat hij de den Chineezzen aangeboren ondernemingsgeest en rusteloze arbeidzaamheid mist en geen krediet kan vinden. Onderpand voor het op te nemen geld zou hij niet kunnen bieden, bij een inlandschen geldschietter dus niet terecht komen, maar evenmin bij een chineeschen, omdat deze geen vertrouwen zou stellen in zijn vlijt en arbeidzaamheid, zooals hij dat wel doet bij een Chinees.

Ook al neemt men deze bezwaren niet als overwegend aan, dan nog rijst de vraag wat er van den arbeid van zulke kleine verspreid liggende groepjes javaansch werkvolk zou terecht komen, ver van het bestuur verwijderd en nagenoeg geheel onttrokken aan de controle der ambtenaren van het mijnwezen. Van mijnwerk, in den waren zin des woords, vermoedelijk niet veel. Veeleer bestaat de kans dat zij brandpunten zouden worden van rooverij en verzamelplaatsen van ongerechtigheden.

De toestanden op Banka zijn niet te vergelijken met die te Sawah-Loento, waar de arbeiders op bij elkander gelegen werkplaatsen, onder leiding en dagelijksch toezicht van Europeesch personeel werken. Op Banka liggen de werkplaatsen over het geheele eiland verspreid en heeft men een zeer bijzondere arbeidsorganisatie, die zich langzamerhand heeft ontwikkeld en deugdelijk gebleken is. Behalve aan de goede eigenschappen van den chineeschen arbeider, heeft men ook aan die arbeidsorganisatie (kongsuwezen) de schoone resultaten van Banka te danken.

De kort geleden afgetreden eerstaanwezende mijningenieur van Banka, SCHUURMAN, de tegenwoordige en alle sectiechefs en besturende ambtenaren op Banka, ontraden dan ook, met den resident, beslist het nemen van een proef als waarvan hier sprake is.

Ten aanzien van misbruiken en onmenselijkheden tegenover contract-koelies gepleegd, zal zoo krachtadig mogelijk moeten worden opgetreden, en op bladz. 9 der aan de Tweede Kamer ingediende Memorie van Antwoord, verklaarde de ondergeteekende dan ook reeds te dier zake met den Gouverneur-Generaal in overleg te zullen treden. Dat de Landvoogd voor deze aangelegenheid een geopend oog heeft, blijkt uit de tot de directie der mijnbouwmaatschappijen Redjang-Lebong en Lebong-Soelit gerichte aanschrijvingen; de op Redjang-Lebong verrichte nadere inspectie, zoomede het ambtelijk onderzoek bevolen op alle in de gewesten Sumatra's Westkust en Benkoelen door particulieren of van gouvernementswege gedreven ondernemingen van land- of mijnbouw en publiek verkeer, zoowel naar de wijze waarop de voor die gewesten vastgestelde regelingen van de onderlinge rechten en verlichtingen van werkgevers en van elders afkomstige werklieden worden nageleefd, als naar de toestanden in het algemeen op die ondernemingen, voor zoover die toestanden raken het van elders afkomstige chineesche en inlandsche werkvolk, dwangarbeiders daaronder begrepen, zoomede het bevolen ambtelijk onderzoek van genoemden aard aan de in de residentie Palembang gelegen koffieonderneming Soeban Ajam van de Sindang Redjang cultuurmaatschappij.

Het door den heer B. HOETINK uitgebracht rapport nopens de mijnbouw onderneming Lebong-Soelit, was verre van gunstig en heeft er toe geleid dat nu het denkbeeld wordt overwogen om — met het oog op de bescherming van koelies, die zijn te werk gesteld in streken, waar de bestuursmiddelen gering zijn en de besturende ambtenaar, die de bescherming moet verleen, op verren afstand woont — te bepalen dat de werving van werkrachten, onder de regelen van de koelie-ordonnanties, alleen kan geschieden door of ten behoeve van hen, die in het bezit zijn van een licentie van het hoofd van gewestelijk bestuur en dat eene dergelijke licentie slechts wordt verleend nadat aan den gewestelijken bestuurder een plan van exploitatie zal zijn ingediend. Eene eerste licentie kan dan worden afgegeven voor zooveel koelies als noodig zijn om de vereischte gebouwen ter bewoning en verpleging op te richten. Voldoen deze gebouwen en hunne inrichting aan de eischen

welke daaraan gesteld zijn, en blijkt aan het hoofd van gewestelijk bestuur dat verder die maatregelen zijn genomen en voorbereid, welke voor de nakoming van de verplichtingen van den werkgever onontbeerlijk zijn, dan zouden licenties kunnen worden uitgereikt voor de aanwerving van die koelies, welke nog noodig zijn om de exploitatie van de onderneming te kunnen beginnen. Op die wijze zullen de hoofden van gewestelijk bestuur rechtstreeks en persoonlijk bemoeienis hebben met den gang van zaken, op een oogenblik dat veel zal kunnen worden voorkomen, dat later alleen met groote kosten kan worden verbeterd en daarom waarschijnlijk lang onbevredigend zou blijven.

Van de wenschelijkheid van streng toezicht en geregelde controle bij de toepassing van koelie-ordonnanties is de ondergeteekende geheel doordrongen, nu aan het licht kwam dat soms ernstige misstanden voorkomen. Tot het treffen van maatregelen in dien zin zal de Landvoogd worden uitgenoodigd. Wat betreft de vraag door welke ambtenaren dit toezicht behoort te worden uitgeoefend, refereert de ondergeteekende zich aan zijne mededeeling op bladz. 9 der aan de Tweede Kamer ingediende Memorie van Antwoord.

Wat betreft de emigratie van Javanen en Madureezen naar Suriname, veroorlooft de ondergeteekende zich te refereren aan het op bladz. 10 der zooeven bedoelde Memorie gegeven antwoord. Emigratie uit Nederlandsch-Indië naar Suriname blijft altijd een moeilijk vraagstuk, zoolang het vervoer der emigranten over Nederland gaat. Voor eene leiding door eenen speciaal, door het Surinaamsche emigratiefonds te betalen, ambtenaar is zeker veel te zeggen, doch het is den ondergeteekende niet wel mogelijk reeds nu daarover een bepaald oordeel uit te spreken.

Het denkbeeld van gezins- en groepsgewijze overbrenging van Madureezen is reeds vroeger ter sprake gebracht (zie bladz. 9 sub 6 van het Voorloopig Verslag van de Commissie van Rapporteurs uit de Eerste Kamer der Staten-Generaal nopens de Indische begroting voor 1896). De toenmalige Minister achtte, blijkens bladz. 8 zijner Memorie van Antwoord sub 6, verwezenlijking van dat denkbeeld niet wel uitvoerbaar.

Ook de ondergeteekende is van gevoelen dat emigratie een daad van vrijen wil moet blijven, zoodat maar zelden geheele gezinnen zullen kunnen worden aangeworven.

§ 7. *Decentralisatie. Koloniale raad.* De ondergeteekende heeft het vraagstuk der decentralisatie, dat inderdaad voor Indië een der moeilijkste quaestien is, terstond na de behandeling van de begroting in de Tweede Kamer ter hand genomen, maar de lezing der stukken heeft hem nog niet gebracht tot eene gevestigde meening omtrent datgene, wat nedergelegd moet worden in het wetsontwerp, dat het zijn voornemen blijft zoo spoedig mogelijk ter indiening gereed te maken. Hij onthoudt zich daarom van opmerkingen zijnerzijds over hetgeen in het Voorloopig Verslag over het onderwerp wordt gezegd. Gelijke reserve wenscht hij te maken ten opzichte der oprichting van een Koloniale Raad.

§ 8. *Opleiding van ambtenaren.* Uit hetgeen de ondergeteekende in de vergadering der Tweede Kamer van 22 November jl. (*Handelingen* bladz. 148) zeide, volgt geenszins dat hij er geen bezwaar tegen zou kunnen hebben om bij de behandeling van het met de opleiding van Indische administratieve ambtenaren verband houdende wetsontwerp, aan den Gouverneur-Generaal uitgebrachte adviezen over te leggen. De gevallen zijn geheel verschillend. Wat de ondergeteekende op 22 November zeide is: dat wanneer vaststaat de wenschelijkheid van overlegging van een aan den Gouverneur-Generaal door een directeur uitgebracht advies, het noodig zou kunnen blijken ook de aan den Landvoogd uitgebrachte daarvan afwijkende adviezen van andere bij de zaak betrokken directeurs over te leggen. Hetgeen thans gevraagd wordt is: naast overlegging van een advies van den Landvoogd zelf ook overlegging van de daaraan voorafgegane rapporten. Van eenzijdige voorlichting zou in het eerste geval wel, in het tweede daarentegen geen sprake kunnen zijn.

Wat nu betreft de overlegging van adviezen, aan den Gouverneur-Generaal uitgebracht, vereenigt de ondergeteekende zich met de bezwaren daartegen aangevoerd door zijn ambtsvoorganger op pag. 11 van zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig

Verslag der Eerste Kamer over het wetsontwerp dat verband hield met de door hem ontworpen regeling (Gedrukte stukken Eerste Kamer 1900—1901, n°. 145 b). Het zou eene gevaarlijke miskenning zijn van de verhouding, eenerzijds van de Regeering tot hare ambtenaren, anderzijds van de Regeering tot de Volksvertegenwoordiging. In zeer enkele gevallen, wanneer het er om te doen is de Volksvertegenwoordiging in te lichten omtrent door de ambtenaren waargenomen feiten, kan er aanleiding toe bestaan; nooit mag er een middel in gevonden worden om het beleid van de tegenover de Volksvertegenwoordiging verantwoordelijke Regeering te toetsen aan en te bestrijden met de adviezen der tegenover de Regeering verantwoordelijke ambtenaren.

De vraag, of aan de onbillijkheid bij uitzending van ambtenaren tegenover hen, die het vorig jaar op eigen risico en kosten naar Indië zijn vertrokken, niet voldoende zou worden tegemoet gekomen, indien aan deze laatsten bij aanstelling alsnog de reiskosten werden gerestitueerd, houdt blijkbaar verband met de in de Tweede Kamer door de heeren FOCK en PIJNACKER HORDIJK voorgestelde motie (*Handelingen Tweede Kamer*, bladz. 174) betreffende de uitzending van — of het geven van vergoeding voor reis- en uitrustingskosten aan — de in 1901 in het groot ambtenaarsexamen geslaagde jongelieden. De ondergeteekende meent zich daarom thans te mogen onthouden van een bepaald antwoord daarop. Evenwel kan hij mededeelen dat zijns inziens voor de in 1901 geslaagde jongelieden bezwaarlijk iets in den bedoelden zin gedaan zou kunnen worden zonder datzelfde te doen voor hen die in vroegere jaren in het examen geslaagd, voor eigen rekening naar Indië gegaan en daar in 's Lands dienst opgenomen zijn.

Uitgaven in Indië.

IIde AFDEELING.

Departement van justitie.

Gevangenen en veroordeelden. Aangenaam was het den ondergeteekende te vernemen, dat door eenige leden met instemming is kennis genomen van het streven om het gebruik van dwangarbeiders bij militaire expedities geleidelijk te beperken.

IVde AFDEELING.

Departement van binnenlandsch bestuur.

Heerendiensten. Dat ook de ondergeteekende van oordeel is, dat bij de verdere afschaffing van heerendiensten met behoedzaamheid moet worden te werk gegaan, kan uit zijn antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer blijken. Ook bij het voorstel dat thans aanhangig is, stond die overweging op den voorgrond en zoo strekt dit dan ook alleen om de bevolking van die diensten te ontheffen, welke, omdat zij op onbepaalde en voor den dienstplichtige dikwerf zeer ongelegen tijden gevorderd worden (aanleg van en zware herstellingen aan wegen en waterwerken; aanleg van irrigatiewerken) of omdat zij 's nachts moeten worden verricht en hier en daar met gevaar verbonden zijn (wachthuisdiensten), met weersin worden verricht, hetgeen niet in die mate het geval is met de heerendiensten, die na deze vermindering nog zullen overblijven. Het verheugt hem dat ook de Eerste Kamer zich in het algemeen kan vereenigen met die vermindering, waarvan door den hoofdinspecteur der cultures werd verklaard, dat zij over geheel Java en Madura en door de bevolking en door de hoofden en door de Europeesche bestuursambtenaren met ingenomenheid zal worden begroet.

Over het weglaten van den post „Uitgaven in het belang van de inlandsche bevolking van Java en Madura te bestrijden uit het excident van het hoofdgeld van heerendienstplichtigen over vroegere jaren,” heeft de ondergeteekende zijne meening zoowel bij de schriftelijke als bij de mondelinge gedachtenwisseling uitvoerig uiteengezet. Hij is van oordeel dat, wanneer uit de schatkist een som van circa f 600 000 's jaars wordt beschikbaar gesteld om de werkelijk bezwarende heerendiensten af te schaffen

in elk gewest waar zij nog bestaan, er geen reden is om daarnaast nog te blijven erkennen een schuld aan de bevolking ter zake van vroeger tot het afschaffen van heerendiensten opgebrachte maar niet voor dat doel bestemde gelden. Die schuld wordt, zoo het nog hangende onderzoek mocht uitmaken dat zij inderdaad nog niet geheel gekwetten is, toch zeer zeker gedeeld door hetgeen nu geschiedt. Daarentegen neemt de ondergeteekende gaarne de gelegenheid die het Voorloopig Verslag hem aanbiedt te baat, om nader uiteen te zetten waarom, naar zijne meening, er thans nog geen sprake van mag zijn om het hoofdgeld in Pasoeroean van f 1,50 tot op f 1 te verminderen.

Blijkens den staat bijlage I van het Koloniaal Verslag van 1900 is uit de opbrengst van het hoofdgeld in de residentie Pasoeroean ter zake van afgeschafte diensten gekwetten:

f 134 723,90 + f 1043,— of f 135 766,90

Waar echter nog is bij te voegen het aandeel van het gewest in de schadeloosstelling wegens de afschaffing der pantjensdiensten, die te stellen is op

51 600,—

te zamen dus rond . . . f 190 367,—

of eigenlijk nog iets meer, omdat natuurlijk ten laste van Pasoeroean komt een zeker, niet nader te bepalen deel, van de som van f 65 000 die als equivalent voor de afschaffing der onbetaalde diensten voor het vervoer van gouvernements-reizigers uit het hoofdgeld aan de schatkist wordt gerestitueerd.

Het aantal heerendienstplichtigen in Pasoeroean bedroeg in 1900, blijkens bijlage II. van het Koloniaal Verslag, 169 440; waaruit dus volgt dat met een hoofdgeld van f 1 niet zou kunnen voorzien worden in de diensten, waarvan de bevolking in Pasoeroean reeds ontheven is. Kwam nu aan dat gewest niets ten goede uit hetgeen thans uit de schatkist tot verdere afschaffing van heerendiensten zal worden beschikbaar gesteld, dan zouden er billijkheidsgronden gevonden kunnen worden om het hoofdgeld toch tot f 1 terug te brengen; maar het tegendeel is het geval. In Pasoeroean toch zijn, niettegenstaande de betaling van het hogere hoofdgeld, in stand gebleven de thans, omdat zij als de zwaarst drukkende worden beschouwd, voor afschaffing zonder equivalent in aanmerking komende diensten voor zware herstellingen aan waterwerken en voor het bezetten van wachthuizen. Daarvoor werden in 1900 in Pasoeroean onderscheidenlijk gevorderd 72 335 en 202 940 dagdiensten, en de som die wegens de afschaffing dezer diensten ten laste van de schatkist zal komen bedraagt omstreeks f 70 000 's jaars. Voorts zal de afschaffing van de diensten voor aanleg van irrigatiewerken in de eerste plaats ten goede komen aan de residentie Pasoeroean, waar een irrigatiewerk (Molek-leiding), gedeeltelijk in heerendienst, in uitvoering is en waarvoor een ander (Kedoeng-Kandang-leiding) op het programma staat.

Buiten hetgeen het niet vorderen van heerendiensten voor den aanleg van irrigatiewerken aan de schatkist zal kosten, zal dus, wanneer de nu voorgedragen maatregel haar beslag krijgt, voor Pasoeroean zijn te betalen in ronde cijfers f 190 000 + f 70 000 = f 260 000, waar tegenover staat de zuivere opbrengst van het hoofdgeld (ad f 1,50) die over 1900 rond f 243 600 beliep.

Door dat hogere hoofdgeld kan de bevolking geacht worden zich de afschaffing te hebben gekocht voor de volgende diensten die of in de meeste of in alle andere gewesten nog bestaan en daar door afkoop zullen moeten verdwijnen, namelijk die van het gewoon onderhoud der wegen, het begieten der wegen en de grintverzameling voor een drielal bepaaldelijk aangeduide wegen. De sommen die daarvoor in de begrooting voor 1902 begrepen zijn ad p. m. f 64 000, f 12 414 en f 1350 belopen ongeveer 46 cent per heerendienstplichtige, dus nagenoeg juist het bedrag dat in Pasoeroean meer wordt opgebracht dan in andere gewesten. De ondergeteekende blijft dan ook bij zijne meening dat er geen reden is om nu reeds het hoofdgeld in Pasoeroean met dat hetwelk in de andere gewesten wordt opgebracht gelijk te maken. Als thans gelden uit de schatkist worden beschikbaar gesteld, dan moeten die strekken tot afschaffing van heerendiensten, daar waar geen hooger hoofdgeld dan f 1 kan worden opgebracht, niet om waar dat wel kan geschieden en reeds geschiedt, een geschenk uit de schatkist te geven.

Omtrent de bedoeling, waarmede hetgeen over het beheer van door afkoop verkregen gelden op bladz. 11 der Memorie van Toelichting is vermeld, in het Voorloopig Verslag gesteld wordt tegenover hetgeen op bladz. 12 der Memorie over de in de begrooting opgenomen nieuwe begrotingsposten voorkomt, verkeert de ondergeteekende in het onzekere. Wilde men door die tegenstelling doen uitkomen dat de tegenwoordige administratie dier gelden niet strookt met hetgeen na de vaststelling van de begrooting te dien aanzien zal geschieden, dan meent de ondergeteekende er op te moeten wijzen, dat wat op bladz. 11 staat betreft de huishoudelijke afkoopregelingen, die men nu in Samarang aantreft; na de aanneming dezer begrooting zal echter aan die regelingen wettelijke sanctie worden gegeven, komen de ontvangsten en de uitgaven, die er uit voortvloeien, onder behoorlijke controle en houdt dus het bedenkelijke op dat men blijkens het Voorloopig Verslag in het bestaande meent te zien.

Mocht met de tegenstelling bedoeld zijn er op te wijzen, dat men memorie-posten uittrekt, niettegenstaande reeds zekere regelingen bestaan, dan zou de ondergeteekende er op willen wijzen, dat bekendheid met het bestaan dezer huishoudelijke regelingen en met de wijze waarop zij werken, zeer wel kan samengaan met onbekendheid ten aanzien van het bedrag dat in het volgende jaar uit deze afkopen, die geheel vrijwillig zijn, in handen van het bestuur zal komen, om voor het over-eengekomen doel te worden besteed.

Landbouwkredietbanken. Zonder te willen ontkennen, dat aan de oprichting van landbouwkredietbanken in Indië moeilijkheden verbonden zijn, meent de ondergeteekende er toch op te mogen wijzen, dat de Poerwokertosche Hulp-, Spaar- en Landbouwkredietbank de bestaanbaarheid der hierbedoelde inrichtingen boven twijfel stelt. Blijkens het rapport van den assistent-resident DE WOLFF VAN WESTERRODE, betreffende hetgeen te dezer zake tot 1 April jl. werd verricht (vgl. de Memorie van Toelichting blz. 19), ligt het in de bedoeling om de banken tot stand te brengen in den geest der evengoemde Poerwokertosche bank. Een der bepalingen van die instelling is, dat aan individuele landbouwers, ten behoeve van hun bedrijf, geld of padi kan worden verstrekt, onder verband van vee, landbouwproducten of andere waarden.

Koffiecultuur. De handhaving van de gouvernementen-koffiecultuur is in verschillende residentieën niet onmogelijk gemaakt, maar onmogelijk geworden, en zulks door omstandigheden, waarin de Regeering niet bij machte was verandering te brengen. De in de Memorie van Toelichting bedoelde aanschrijving van den Gouverneur-Generaal heeft niet de invoering als tijdelijken maatregel ten doel van het daar bedoelde stelsel betreffende het verleen van eene tegemoetkoming per bouw bij de *vrijwillige* cultuur, in het Voorloopig Verslag wel eene gevarieerde toepassing van den bijslag genoemd, doch slechts eene *tegemoetkoming* zijnde aan hen, die zich vrijwillig verbinden tot het planten van koffie. Zij strekt integendeel om dit stelsel, met gebruikmaking van het voornamelijk hiervoor aangewezen in de laatste jaren op de begrooting voorkomende krediet van 4 ton, op uitgebreider schaal dan totnogtoe het geval was in toepassing te brengen. Verder zij hier opgemerkt, dat het zooeven bedoelde stelsel nimmer door den afgetreden Minister werd afgekeurd; die afkeuring betrof alleen het onuitvoerbaar gebleken bijslagstelsel bij de *verplichte* cultuur, dat ter uitvoering strekte van de in 1893 door het Opperbestuur voorgestane inzichten. Na aanneming van de aanhangige begrooting zal nu het pad geëffend zijn om nopens de voornaamste punten van het koffievraagstuk eene definitieve beslissing te kunnen nemen of voordragen.

Vde AFDEELING.

Departement van onderwijs, eeredienst en nijverheid.

Opheffing hogere burgerschool voor meisjes te Batavia. De ondergeteekende gelooft niet dat bijzondere redenen van tijdelijken aard den minderen bloei van deze school tengevolge gehad

hebben, en vond die redenen ook niet in het Voorloopig Verslag vermeld.

Gaat men het leerlingenaantal over de laatste 10 jaren na, dan blijkt het vrijwel stationnair te zijn gebleven, nimmer eene belangrijke stijging of daling te vertoonen, veeleer te wijzen op een voortdurend kwijnend bestaan der inrichting. Het aantal der leerlingen bedroeg bij den aanvang van den cursus:

1900/1901	49
1899/1900	43
1898/1899	49
1897/1898	48
1896/1897	45
1895/1896	41
1894/1895	43
1893/1894	50
1892/1893	47
1891/1892	47

Wat betreft het feit, dat de tegenwoordige Gouverneur-Generaal, Raad van Nederlandsch-Indië en directeur van onderwijs' eeredienst en nijverheid voor het behoud der school geadviseerd hebben, meent de ondergeteekende te mogen verwijzen naar hetgeen voorkomt op bladz. 32, 33 en 34 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, alwaar breedvoerig is uiteengezet, waarom, niettegenstaande die Indische adviezen, toch tot de opheffing der hogere burgerschool is besloten. Het was hem dan ook aangenaam te ontwaren dat de voorgedragen maatregel bij verschillende leden instemming vond.

Onderwijs aan inlanders. Ten aanzien van de bezwaren van sommige leden, dat 1°. voor het inlandsch onderwijs niet genoeg wordt gedaan; 2°. dat dat onderwijs meer gericht moet zijn op voorbereiding tot handwerk, kan de ondergeteekende mededeelen, dat hij de uitbreiding van het openbaar inlandsch onderwijs niet krachtiger meent te moeten aanvatten omdat hij het voornemen heeft om het particulier initiatief meer afdoend te steunen, wat aanbeveling verdient, daar particulieren beter in staat zijn om eene meer praktische opleiding, — die ook den ondergeteekende zeer gewenscht voorkomt —, te geven; de reden hiervan is dat particulieren beter rekening kunnen houden met lokale toestanden en behoeften. Al is de ondergeteekende dus bereid om in dien zin de voorbereiding tot handwerk bij het onderwijs te bevorderen, het gaat naar zijn oordeel niet aan het gansche openbaar lager onderwijs door vakopleiding te vervangen.

Wat aangaat de meerdere verbreiding der Nederlandsche taal onder de inlandsche bevolking, kan worden medegedeeld, dat nu reeds 16 door particulieren opgerichte en in stand gehouden cursussen, welke het aanleeren van die taal door inlanders beoogen, worden gesubsidieerd, tot een gezamenlijk bedrag van p. m. f 22 000 'sjaars.

Omtrent het denkbeeld om in de Minahassa het eigenlijk volksonderwijs meer aan de zending over te laten en de gouvernementsscholen in hoofdzak te bestemmen en in te richten voor de opleiding van de kinderen der inlandsche hoofden, alsook omtrent de vraag in hoever financiële steun daarbij niet zal kunnen worden ontbeerd, stelt de ondergeteekende zich voor in overleg te treden met den Gouverneur-Generaal.

Vide AFDEELING.

Departement der burgerlijke openbare werken.

Irrigatiewerken. Niet minder dan de leden, die zich over den loop dien de oplossing van het vraagstuk der bevoeiing van de Solo-vallei genomen heeft ontstemd betoonden, betreurt de ondergeteekende het, dat de vraag van hervatting of staking der werken nog altijd niet rijp voor beslissing is. Niet billijk is

de opmerking dat het werk zou zijn geschorst „zonder daarbij genoegzaam rekening te hebben gehouden met de enorme schade, door die staking nog vergroot, ingeval niet tot het opgeven van dat werk besloten werd”. De schorsing toch, door den uitslag der overwegingen van de commissie van advies in allen deele gerechtvaardigd, heeft zeker vrij wat minder schade veroorzaakt dan het geval zou zijn geweest als op het oorspronkelijk plan zonder nader onderzoek ware voortgewerkt. Eene andere keuze dan tusschen die beide uitersten was er niet. En niet juist is de zinsnede in het Voorloopig Verslag: „Dat advies (der Solo-commissie) is meer dan een jaar in handen der Regeering en desniettegenstaande zendt men het weer eens om advies naar Indië”. Immers dat advies uit Indië werd door den vorigen Minister van Koloniën gevraagd den 30sten Juli 1900, dat is 7 dagen nadat het rapport van de Solo-commissie in zijn bezit was gekomen. De noodzakelijkheid dier raadpleging heeft de vorige Minister aangetoond op bladz. 32/33 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer over de Indische begrooting voor 1901 en valt ook naar de meening van den ondergeteekende niet te betwijfelen, nu het verschilpunt tusschen de meerderheid en de minderheid der commissie liep over de economische zijde van het vraagstuk en het juist het Indische lid der commissie was dat de voortzetting der werken bestreed.

Sedert is de loop van zaken deze geweest. De Gouverneur-Generaal heeft bij een brief van 26 Juli jl. van zijn gevoelen over het vraagstuk doen blijken, doch heeft daarbij een voorbehoud gemaakt, naar aanleiding van een door den sedert afgetreden directeur der burgerlijke openbare werken voorgedragen en sedert verder uitgewerkt plan, waardoor het eigenlijke noodlijdende deel der Solo-vallei, de Bengawandjero, die door de uitvoering van het groote irrigatieplan op zijn vroegst na 15 jaren hulp zou krijgen, binnen 7 jaren in een beteren toestand zou kunnen worden gebracht. Hierover wordt thans het eindoordeel van den Gouverneur-Generaal ingewacht en van het inkomen daarvan is dus het antwoord afhankelijk op de in het Voorloopig Verslag gestelde vraag: wanneer eene beslissing in zake de werken van de Solo-vallei kan worden verwacht?

De machtiging tot het in het leven roepen van (proef) irrigatie-afdeelingen, waarvan de ondergeteekende in de vergadering der Tweede Kamer van 27 November ll. gewaagde, is den Gouverneur-Generaal reeds in 1891 verleend (Koloniaal Verslag 1891, bladz. 137).

Spoorwegen. Het komt den ondergeteekende a priori niet waarschijnlijk voor, dat de stoomtramweg van Goendih naar Soerabaja van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij een zoo groot gedeelte van het vervoer aan den Staatsspoorweg zou kunnen onttrekken, dat dit op zich zelf het aanleggen eener verbinding Kedoengbanteng—Goendih zou kunnen wettigen. Het vervoer tusschen Soerabaja (met Kalimas) en Samarang (dat trouwens niet veel beduidt — in 1899 in beide richtingen te zamen een goederen-vervoer van pl. m. 5000 ton —) zou er waarschijnlijk niet eens voor den Staatsspoorweg door behouden kunnen worden; want hoewel de spoorwegafstand tusschen Soerabaja en Samarang via Kedoengbanteng wellicht een 40tal kilometers korter zou zijn dan die via Solo, zou de afstand toch nog ten minste een 30tal kilometers langer zijn dan langs den tramweg der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. De ondergeteekende blijft dus van oordeel dat het in de eerste plaats de vraag is of aan de besproken spoorwegverbinding behoefte bestaat.

VIIde AFDEELING.

Departement van oorlog.

De ondergeteekende is erkentelijk voor de waardeering van zijn streven om tot krachtige uitvoering te geraken van de door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië voorgestelde maatregelen tot verhooging van de weerkracht in onze koloniën en het was hem aangenaam te mogen vernemen, dat zijne voorstellen tot voortzetting van de bewapening der mobiele artillerie met modern snelvuurgeschut, door verscheidene leden ondersteund werden.

Wat het rapport aangaat van de Staatcommissie in zake samenwerking van de officierskaders in het moederland en de koloniën, meent de ondergeteekende — gelijk hij de eer had aan te teekenen op bladz. 49 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer — niet vooruit te moeten loopen op het daaromtrent gevraagde advies van de Indische regeering.

De ondergeteekende geeft gaarne de verzekering, dat zijnerzijds niets zal worden nagelaten wat het spoedig verkrijgen van statistische gegevens betreffende het aantal gestraften wegens dronkenschap zou kunnen bevorderen. Hij heeft echter geen reden om aan te nemen, dat men, na de daarover met de Indische regeering gevoerde gedachtenwisseling, te dezer zake in Nederlandsch-Indië niet diligent zou zijn.

Mochten zich gevallen voordoen — de ondergeteekende mag vertrouwen, dat zij niet dan sporadisch voorkomen — waarin een militair van hooger en lageren rang door zijn superieur bespot wordt „wegens zijn geloof”, dan zal het, naar de ondergeteekende zich overtuigd houdt, wel voldoende zijn de aandacht van den Gouverneur-Generaal op het gebeurde te vestigen, om den superieur die zich aldus misdroeg, na onderzoek, gestreng te doen berispen, en als de omstandigheden dat medebrengen, in bevordering te doen voorbijgaan door jongere kameraden, die een beter begrip hebben van hetgeen het onderhouden der krijgstuicht in dit opzicht van hen vordert.

In hoever het aanbeveling zou verdienen om, ter bestrijding van drankmisbruik, het gebruik van sterken drank geheel te verbieden, is een vraag, die zich zoo geheel beweegt op het gebied der practijk, dat de ondergeteekende meent rekening te moeten houden met de zienswijze van het legerbestuur, dat, van nabij bekend met den geest en de neiging van den soldaat, beter dan dit hier te lande mogelijk is kan beoordeelen welke gevolgen zulk een algemeen verbod voor het moreel en het fysiek van den militair zou hebben. De ondergeteekende voegt gaarne daaraan toe — zij het, naar hij vertrouwt, ten overvloede — dat van zijnentwege niets zal worden verzuimd, wat tot geleidelijke beteugeling van het gebruik van sterken drank kan bijdragen. Aangenaam was het hem, dat de mededeeling van de door hem tot den Gouverneur-Generaal gerichte uitnoodiging, om gegevens betreffende het concubinaat te doen bijeenbrengen en, zoo mogelijk, in het Koloniaal Verslag van 1902 te doen opnemen, waardeering vond.

VIIIste AFDEELING.

Departement van marine.

Voor de verdediging van Soerabaja worden, in verband met de overige verdedigingsmiddelen, zes torpedobooten van hetzelfde type als de laatst uitgezondene noodig geacht.

In hoever torpedobooten nuttig zouden kunnen medewerken aan de verdediging van andere havens en toegangen maakt nog een punt van onderzoek uit.

Bij Koninklijk besluit van 27 Juni 1901 (*Staatsblad* n°. 191) is bepaald, dat van die torpedobooten in vredetijd „één of meer” in dienst worden gehouden. De bevoegdheid bestaat dus om, al naarmate de mindere of meerdere geoefendheid van de voor die booten bestaande bemanningen zulks noodig maakt, meer of minder booten in dienst te houden, waarbij niet uit het oog moet worden verloren, dat de voor die torpedobooten bestemde bemanningen, op misschien enkele uitzonderingen na, ook gedurende hun verblijf in Nederland op torpedobooten geoefend zijn.

Ten opzichte van het marine-etablisement te Soerabaja kan worden medegedeeld, dat het, ook voor de tegenwoordige behoeften, nog voldoende geoutilleerd wordt geacht, waarbij in aanmerking moet worden genomen dat, daar de schepen van het auxiliair eskader periodiek naar het vaderland terugkeeren, de belangrijke herstellingen aan die schepen steeds in Nederland zullen worden uitgevoerd.

De tegenwoordige regeling van de leiding der afdeeling „stoomwerktuigen” bij dat etablisement, waarbij steeds drie officieren-machinist, bekend met de moderne ketels en werktuigen, als waarnemende ingenieurs zijn gedetacheerd, geeft alle reden tot tevredenheid. Een werkelijk bekwaam werktuigkundig-ingenieur met langdurige ervaring, gesteld men kon er een bekomen,

Eindverslag der Comm. van Rapp. over de wetsontwerpen tot vaststelling der begrooting van Ned.-Indië voor 1902. (4)

zou alleen tegen voor den Staat onaannemelijke voorwaarden genegen worden bevonden om zich met de leiding van dat onderdeel van het etablissement te belasten, terwijl hij bovendien binnen betrekkelijk weinig jaren zeker een deel van zijne vroegere geschiktheid zou inboeten.

Blijkens hetgeen sub 5 is medegedeeld in bijlage C, n°. 5, van het Koloniaal Verslag van 1901, heeft het pantserdekkorvet *Sumatra* aan bouw, bewapening, inventaris enz. gekost f1 066 000, en werd daaraan, nadat het schip op 22 November 1891 in Indië was aangekomen, daarginds in tien jaar tijds nog f255 729,73 uitgegeven voor herstellingen enz. Het was juist de kennis van die cijfers, welke den ondergeteekende er toe heeft geleid om zich eene beslissing omtrent de thans aan het schip te volbrengen reparatiën voor te behouden totdat het vaartuig hier te lande zal zijn onderzocht.

Middelen in Indië.

Opium. Dat de ondergeteekende, zooals hij in de vergadering van de Tweede Kamer van 27 November jl. (*Handelingen* bladz. 235) verklaarde, bezwaar heeft gezien in de invoering der opiumregie, zal hem niet beletten om, nu zij er eenmaal is, daarvan zooveel mogelijk gebruik te maken tot beperking van het opiumgebruik. Dat was inderdaad ook de drijfveer van de voorstanders der invoering en dat thans inderdaad niet zonder gunstig gevolg naar beperking van het opiumgebruik wordt gestreefd, blijkt uit hetgeen is medegedeeld op bladz. 55 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer betreffende de aanhangige begrooting. De principieele reden, waarom de ondergeteekende bezwaar heeft gezien in de invoering is, dat zijns inziens verkoop van opium niet op den weg der regeering ligt. Oogluikende toelating van met wettelijke bepalingen strijdige toestanden is niet te vereenigen met den plicht der Regeering om 's lands wetten te handhaven en te doen eerbiedigen. Toestanden die voorshands niet te veranderen zijn, onder wettelijke regeling te brengen, ten einde ze althans in zekere mate te kunnen beheerschen, moge men een sanctionneering van het daarin liggende kwaad noemen, het komt den ondergeteekende beter voor dan voor het kwaad de oogen te sluiten, het te laten voortwoekeren en inmiddels den plicht tot handhaving der wetten te verzuken.

Zoals in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer is medegedeeld, zal alleen daar vergunning worden verleend tot het openen van katten voor vrouwen, waar een verbod van opiumgebruik door vrouwen niet te handhaven is. Op die plaatsen kan niet worden volstaan met sluiting der gewone katten voor vrouwen; of zij moeten worden toegelaten in die gewone katten, of er moeten afzonderlijke katten voor haar zijn. Dat het laatste in het belang der zedelijkheid is, springt in het oog.

Omtrent het toelaten van opium in streken, waar het gebruik in naam verboden was, en de daaruit voortvloeiende vermeer-

dering van het aantal katten, zij het den ondergeteekende veroorloofd te verwijzen naar zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer. Feitelijk neemt daardoor het gebruik van opium niet toe, wat ook de ondergeteekende betreuren zou.

Tin. De vraag of het niet voordeliger zou zijn het Banka-tin in Indië te verkoopen, in plaats van in Nederland, moet ontkennend worden beantwoord.

Tot staving hiervan wordt bij deze Memorie eene vergelijking overgelegd tusschen de in de jaren 1899, 1900 en 1901, zoowel in Nederland als in Nederlandsch-Indië bedongen prijzen voor het Banka- en Billiton-tin.

Nog slechts weinige maanden geleden heeft het een punt van overweging uitgemaakt, of al dan niet eene proef met den verkoop in Indië zou worden genomen. Van dat denkbeeld is echter afgezien ook omdat het tin hoofdzakelijk in Europa verbruikt wordt, de kleine consumtie in het Oosten zich ruimschoots te Singapore kan voorzien, de koopers hoofdzakelijk in Europa gevestigd zijn en dus hier te lande veel minder van kunstmatige drukking van de marktprijzen te vrezen is dan te Batavia, waar slechts enkele firma's, als gemachtigden van de groote Europeesche huizen, als koopers kunnen optreden.

In overeenstemming met het in artikel 175 der Grondwet gehuldigde beginsel laten de in Nederlandsch-Indië geldende belasting-verordeningen in het algemeen niet toedat, wanneer van inlandsche vorsten het recht van belastingheffing wordt overgenomen, het privilege van hen, die vóór die overneming vrijdom van belasting genoten, wordt gehandhaafd. Wel is het mogelijk bij het vaststellen van de aan die vorsten toe te kennen schadevergoeding rekening te houden met schadevergoedingen, die zij op hun beurt hebben uit te keeren wegens door hen verleende privileges, die door de Indische regeering niet kunnen worden gehandhaafd.

De Minister van Koloniën,

T. A. J. VAN ASCH VAN WIJCK.

De Commissie van Rapporteurs heeft gemeend met de mededeeling van dit Antwoord aan de Vergadering haar Eindverslag te kunnen sluiten.

Vastgesteld 23 December 1901.

FRANSEN VAN DE PUTTE.

GODIN DE BEAUFORT.

VAN ALPHEN.

s' JACOB.

VAN ZINNICQ BERGMANN.

Eindverslag der Comm. van Rapp. over de wetsontwerpen tot vaststelling der begrooting van Ned.-Indië voor 1902. (4)

BIJLAGE.

VERGELIJKING tusschen de opbrengst van Billiton-tin te Batavia met die van Banka-tin in Nederland.

BILLITON-TIN.		BANKA-TIN.			TOELICHTING.
Datum.	Veilings- prijs per pikol.	Datum.	Veilingsprijs		
			per 50 K.G.	per pikol.	
1899.		1899.			Om tot eene juiste vergelijking te komen behoort de veilingsprijs in Nederland te worden verlaagd met f 4,30 per pikol, uitmakende het gezamenlijk bedrag van: uitvoerrecht ad f 2,16 per pikol, en de onkosten, welke bij verkoop in Indië door het Gouvernement worden bepaald, als: onkosten van opslag en afscheep in Indië, registratie en opcenten, onkosten van aanvoer, opslag en verkoop in Nederland, en commissie van de Nederlandsche Handelsmaatschappij.
15 Februari	f 74,50	26 Januari	f 64,78	f 80,02	
5 April.	76,79	28 Maart	65,87	81,35	
14 Juni	81,19	30 Mei	71,12 ^s	87,84	
16 Augustus	98,37 ^s	27 Juli	85,25	105,28	
18 October.	98,89	27 September	88,62 ^s	109,45	
8 November	93,30	30 November	73,87 ^s	91,23 ^s	
20 December	70,65				
Gemiddeld	84,52		74,92	92,53	
1900.		1900.			
10 Januari	75,69	31 Januari	76,37 ^s	94,34	
14 Februari	91,56				
7 Maart	98,42	29 Maart	79,75	98,51	
4 April	93,57	30 Mei	81,37 ^s	100,51	
13 Juni	88,66				
18 Juli	94,29	26 Juli	84,50	104,37 ^s	
15 Augustus	93,95				
5 September	91,13	26 September	77,50	95,73	
17 October	86,58				
7 November	85,90	29 November	78,10	96,45	
19 December.	77,72				
Gemiddeld	88,86		79,60	98,32	
1901.		1901.			
9 Januari	82,40	31 Januari	70,43	86,98	
13 Februari	81,47				
6 Maart	77,91	27 Maart	68,52	84,62	
10 April	77,31				
15 Mei	83,38	30 Mei	77,58	95,81	
12 Juni	88,41				
10 Juli	82,37	31 Juli	71,03	87,72	
7 Augustus	77,11				
11 September.	77,22	26 September	67,35	83,17 ^s	
9 October.	75,22				
13 November.	75,84	28 November	67,94	83,90	
18 December	73,80				
Gemiddeld	79,37		70,47 ^s	87,03 ^s	